

СТАНОВИЩЕ

от

доц. д-р Коста Стоянов Хаджиев

Научен ръководител на Георги Михайлов Сенгалевич – редовен докторант по Средновековна археология в катедра „Археология“ на СУ „Св. Климент Охридски“, за дисертационния му труд за присъждане на образователна и научна степен „ДОКТОР“ на тема: „Средновековна сграфито керамика с монограми и други подглазурни съкращения от българските земи“.

Научна биография

Георги Сенгалевич е завършил средното си образование в Националната гимназия за древни езици и култури „Св. Константин Кирил Философ“ (2003-2008 г.). Завършва с отличие висше образование в Софийския университет „Св. Климент Охридски“, специалност „Археология“, където придобива и магистърска степен (2008-2015). От 2016 до 2019 г. е редовен докторант към катедра „Археология“ на СУ с темата на дисертацията под моето научно ръководство. През това време Г. Сенгалевич взе участие в специализирания курс по керамична петрология на Британската археологическа школа в Атина (май 2017 г.), където в рамките на един семестър по програма „Еразъм+“ от октомври 2017 до април 2018 г. имаше възможност да работи в богатите библиотеки на Атинския университет и на чуждестранните археологически школи, както и да посещава курса по Византийска палеография на известния гръцки специалист Агамемнон Целикас. В хода на своето развитие Г. Сенгалевич е натрупал и теренен опит, участвайки в археологическите проучвания на 10 различни обекта в страната, на два от които в град Пловдив е бил и заместник-ръководител. Доказателство за научните приноси на докторанта са вече публикуваните 11 негови статии и студии, фокусирани върху интересуващата го проблематика, пет от които са по темата на дисертацията. Те отразяват интересите му към културата на средновековна Византия и България, с акцент върху керамиката, архитектурната декорация, накитите, епиграфиката и емблематиката. Държа да спомена участията му в няколко международни научни форума, сред които 23-

ия Международен конгрес за византийски изследвания през 2016 г. и 12-ия Международен конгрес за средновековна и съвременна керамика в Средиземноморието през 2018 г. Докторантът владее гръцки, английски и руски езици, като ползва още класически езици, немски и френски. От 2019 г. работи в Секцията за средновековна археология на Националния археологически институт с музей към БАН по Националната програма „Млади учени и постдокторанти“.

Дисертация

Депозираният дисертационен труд се базира на издирените и обработени от Г. Сенгалевич образци на средновековната сграфито керамика с монограми и други съкращения от 22 музейни фонда в страната. Темата на дисертацията, която реално отговаря на представеното съдържание, е формулирана много добре от терминологична гледна точка, с оглед на това, че не всички съкратени подглазурни надписи представляват монограми в истинския смисъл на този термин. Ясно са очертани времето пространство и териториалният обхват на проучване. Дисертационният труд се състои от увод, три глави, заключение, списък на използваните съкращения, библиография, четири приложения (54 образа, 13 карти, 4 диаграми и 36 табла), каталог (535 каталожни номера) и допълнителни бележки – общо 420 страници (333 с. текст), компютърен набор.

Във Въведението (с. 7-12) е представен преглед на досегашните проучвания, като са посочени достиженията и слабостите им, и са изведени основните цели и задачи на изследването. Ясно е обяснена и избраната методология за разработването на темата, която сама по себе си е сложна заради хибридният ѝ характер – от една страна епиграфската проблематика на подглазурните надписи, и от друга – проблемите на сграфито керамиката. Типологията на материалите успешно отразява на първо място принадлежността им към една от трите дефинирани керамични групи, и на второ – спецификата на подглазурните надписи. Считаю за подходящо и оригинално подреждането на типовете с монограми на исторически засвидетелствани личности съобразно списъка на един от водещите извори за епохата – Бориловия синодик.

В глава I на дисертацията (с. 13-33), където керамиката с монограми и други съкращения се разглежда като извор за епиграфиката, докторантът представя общия контекст на надписите върху керамика, като първо акцентира на техните функции, след

което преминава към морфоролигично класифициране на разглежданите в дисертацията подглазурни надписи. Добре аргументирано е защо съкращенията се обособяват като специфична категория. Представеното хронологическо развитие на различните видове монограми и други съкращения е удачно от гледна точка на по-широката картина, която тази глава от дисертацията очертава. То показва колко дълбоко докторантът е навлязъл в проблематиката, боравейки с богат набор от паметници. Като негови приноси тук може да се посочи обособяването на пръчковидните монограми, както и цялостното проследяване на монограмното писмо в кирилската писмена традиция, каквото не е правено досега. Смятам за правилно, че Г. Сенгалевич не разделя надписите на гръцки и кирилски, защото както става ясно, те са проявление на една и съща монограмна мода.

В глава II на дисертацията (с. 34-71) ясно се дефинират три различни керамични групи, върху чиито образци подглазурно са връзани съкратените надписи. Докторантът представя техните основни характеристики и разработва проблемите за хронологията, производството и разпространението им, ползвайки и известните му материали, открити извън България, които не попадат пряко в обсега на дисертацията. Изчерпателно и критично са представени изказаните до момента хипотези за функциите на керамичните съдове и за значението на подглазурните надписи. Приноси са изводите на Г. Сенгалевич за българската керамика с монограми – за хронологическата ѝ рамка, за развитието ѝ във времето, и за връзката между съдовете с определени надписи и дадени комплекси, много от които манастирски.

Третата, типологическа глава (с. 72-188) представлява същината на дисертацията. Изследваните съдове са разгледани всестранно в отделни типове както от гледна точка на керамиката, така и чрез подробен епиграфски анализ на всеки от надписите, с акцент върху палеографските особености. Убедително са посочени различни варианти на изписване. Привличат се паралели от епиграфските паметници, от ръкописите и др. Приноси моменти в тази глава са преразглеждането на монограмите от тип В1 като „Продромос“ вместо „Димитър“, предложеното развитие в изписването на монограмите на Палеолозите, разчитането, понякога с прекалена предпазливост, на монограми на Търновския патриарх Симеон, на великия логотет Филип, на хартофилакс и на протокелиот. Оценявам като прецизни и добре аргументирани предлаганите от докторанта четения и интерпретации на надписите, някои от които отричат тиражирани в продължение на десетилетия хипотези.

В Заключението (с. 189-195), освен обобщаване на основните изводи, се засягат по-подробно и въпросите за произхода на монограмната мода в сграфито керамиката, както и за връзката ѝ с две различни културно-политически зони, едната от които центрирана около Константинопол, а другата – около Търново.

Списъкът на цитираната литература, простиращ се на 29 страници, говори достатъчно за мащаба и качеството на изследването. Цитирането следва Оксфордската система, като на места, където се изрежда дълга поредица от заглавия (напр. във Въведението), те удачно са изведени под линия.

Приложенията към текста (Образи, Карти и Диаграми) богато илюстрират преди всичко първите две глави на дисертацията, включвайки предимно авторски изображения на докторанта.

Каталогът и Таблата към него, които илюстрират основно глава III, са добре организирани и включват подробна информация за всеки от изследваните керамични образци. Прави впечатление липсата на по-детайлни описания и на изображения на голяма част от търновските материали, съхранявани във Филиала на НАИМ във Велико Търново, до които докторантът така и не успя да се добере. Те са коментирани на базата на наличните публикации. Достъп до образците, съхранявани във фонда на РИМ – В. Търново, пък му беше осигурен едва след изтичането на редовния срок на докторантурата, поради което трудът се депозира с известно закъснение.

Представеният Автореферат отговаря напълно на съдържанието и структурата на дисертацията, и е максимално изчерпателен и информативен.

В заключение смятам, че Г. Сенгалевич е представил труд, с който напълно заслужава присъждането на образователна и научна степен „ДОКТОР“. Дисертацията не просто представя наличните събрани материали в техния каталогизиран вид, но и представлява едно многопластово изследване за мястото и значението на средновековната сграфито керамика с монограми и съкращения.

17 май 2021 г.

София

Научен ръководител:

/К. Хаджиев/